

Íslenska þjóðfélagið í mótun Frá ritstjórum

Íslenska þjóðfélagið, tímarit Félagsfræðingafélags Íslands, hefur nú lokið sínu öðru útgáfuári. Þótt tímaritið sé ungt hefur reynslan þegar sýnt fram á þörfina fyrir slíkan vettvang félagsfræðinga og annarra félagsvísindamanna. Þannig bárust tímaritinu á annan tug handrita til ritrýni á árinu 2011. Allar greinar sem birtast í tímaritinu eru ritrýndar samkvæmt alþjóðlegum kröfum fræðitímarita og setur það fjölda birtra greina nokkrar skorður. Framlag þeirra fjölmörgu höfunda og ritrýna sem lögðu hönd á plóginn er ómetanlegt og eru þeim hér með færðar bestu þakkir.

Það er nokkrum vandkvæðum bundið að meta nákvæmlega úrbreiðslu og áhrif fræðitímarita á borð við *Íslenska þjóðfélagið*. Á annað hundrað prentuð eintök eru þannig send félagsmönnum Félagsfræðingafélags Íslands og helstu bókasöfnum landsins. Til viðbótar birtast allar greinar rafrænt á heimasíðu tímaritsins www.thjodfelagid.is og var hver grein sem birtist í árgangi 2010 sótt að meðaltali 710 sinnum á árinu 2011. Slík útbreiðsla á ekki lengri tíma gengur framar björtustu vonum aðstandenda tímaritsins.

Vorið 2011 voru greinar sem birtust í tímaritinu metnar til tíu stiga samkvæmt stigamatskerfi opinberra háskóla og hlýtur það að teljast afar góður árangur eftir útgáfu fyrsta árgangs. Vonir ritstjóra standa til þess að *Íslenska þjóðfélagið* muni hljóta viðurkenningu sem eitt af fremstu fræðitímaritum landsins í náinni framtíð.

Efni almenns fræðitímarits á borð við *Íslenska þjóðfélagið* endurspeglar þær áherslur sem eftar eru á baugi í fræðasamfélaginu á hverjum tíma. Þannig snertu allar greinarnar í fyrsta árgangi tímaritsins árið 2010 efnahagshrun og kreppu með einum eða öðrum hætti. Í öðrum árgangi tímaritsins árið 2011 eru viðfangsefnin fjölbreyttari og atburðir haustsins 2008 ekki lengur í forgrunni. Engu að síður er talsverð áhersla á stéttaskiptingu og hugmyndafræðilegt uppgjör við fortíðina í mörgum þeirra greina sem birtast í þessum árgangi. Þannig skyggnist Hermann Óskarsson aftur til upphafs kapítalismans á Íslandi í rannsókn sinni á myndun verkalýðsstéttar á Akureyri á tímabilinu 1860–1940. Á grundvelli manntala og annarra sögulegra heimilda sýnir hann fram á snörp umskipti frá handverki og húshjálpi í samfélagi sem einkenndist af sjálfsþurftarbúskap og yfirráðum erlendra kaupmanna til launavinnu við iðnað og sjávarútveg, þróun sem hófst síðar en varð skýrari meðal kvenna. Höfundur telur þessa hröðu þróun hafa haft mikil áhrif á stéttavitund og pólitíska baráttu beggja kynja á Akureyri fyrir félagslegum réttindum sínum á fyrri hluta tuttugustu aldar.

Guðmundur Ævar Oddsson fjallar á hinn bóginn um breytingar á hugmyndum þjóðarinnar um stéttaskiptingu og stéttleysi á Íslandi síðustu tvo áratugina fyrir hrun. Niðurstöður innihaldsgreiningar hans á fréttum og greinum í Morgunblaðinu á tímabilinu 1986–2007 benda til þess að hugmyndir um að Ísland sé tiltölulega stéttlaust samfélag hafi verið talsvert útbreiddar. Hins vegar hafi hugmyndir um stéttleysi Íslendinga ekki verið jafn einfaldar og heildstæðar og oft er látið í veðri vaka. Ísland hafi almennt verið álitnið tiltölulega stéttlaust í samanburði við flest önnur þjóðfélög, einkum í menningarlegu tilliti. Þá hafi fólk almennt talið stéttaskiptingu hérlendis fara ört vaxandi samfara örum þjóðfélagsbreytingum, ekki síst

sökum aukinnar markaðsvæðingar samfélagsins. Einnig hafi fólki þótt blikur á lofti hvað varðar menningarlega stéttaskiptingu sem rekja mætti til óhóflegs efnamunar. Að sama skapi hafi gagnrýni á hugmyndir um stéttleysi Íslendinga færst í aukana eftir því sem leið á rannsóknartímabilið.

Afleiðingar virkjanaframkvæmda og stóriðju á Reyðarfirði eru viðfangsefni rannsókna Valdimars Briem og Tinnu Halldórsdóttur á liðan og framtíðarsýn 15-22 ára ungmenna á Austurlandi í kjölfar umbyltingar í atvinnulífi, samgöngum og samfélagsgerð. Niðurstöður þeirra sýna að um fjórðungur þátttakenda í Menntaskólanum á Egilsstöðum er nýlega aðfluttur og á yfirleitt lítil ættartengsl á svæðinu. Meirihluti rótgróinna ungmenna á hins vegar sterk ættartengsl á svæðinu, bæði þau sem eru fædd á Austurlandi og þau sem fluttust á svæðið á fyrstu aldursárum sínum. Á meðan rótgróin ungmenni búa oftast í kjarnafjölskyldu með báðum foreldrum, búa þau nýfluttu næstum eins oft með aðeins öðru líffræðilegu foreldri sínu. Piltar eru almennt ánægðari en stúlkur með stöðu sína og möguleika í hinu staðbundna samfélagi og fremur reiðubúnir til að vera þar til frambúðar, en nýlega aðfluttir unglíngar eru líklegri til þess að vilja flytja á brott.

Kristín Dýrfjörð skoðar í grein sinni áhrif nýfrjálshyggju á íslenskt leikskólastarf á tímabilinu 1991–2011. Í greininni er aðferðafræði orðræðugreiningar beitt til þess að rýna í framtíðarsýn Viðskiptaráðs Íslands og önnur stefnumarkandi skjöl um tilslökun á reglum og markaðsvæðingu menntakerfisins. Höfundur kemst að þeirri niðurstöðu að áhrif nýfrjálshyggjunnar séu mjög greinileg í lögum um leikskóla frá árinu 2008 og hafi sýnt sig í framkvæmd þeirra. Þannig hafi leikskólakeðjur og menntunarvörumerki rutt sér til rúms þar sem hagkvæmni og hagnaður sé meginmarkmið leikskólastarfs undir yfirskini lýðræðis, valddreifingar og jafnréttis.

Loks fjalla Guðmundur Sæmundsson og Ingólfur Ásgeir Jóhannesson um orðræðu fjölmiðla um afreksíþróttamenn á sextíu ára tímabili. Þeir komast að þeirri niðurstöðu að afreksmennskan sé rauður þráður í umfjöllun prentmiðla um íþróttir, sem og þjóðernið og þjóðernisstolt sem fylgir því að eiga fulltrúa á alþjóðavettvangi afreksíþróttanna. Lítil efnislegur munur reynist vera á orðræðunni eftir íþróttagreinum en talsverður munur eftir magni og umfjöllun um konur og fatlaða sker sig talsvert frá umfjöllun um ófatlaða karla. Umfjöllun fjölmiðla verður ýktari og stóryrtari eftir því sem nær dregur samtímanum og þrástef menntunar, gáfna og reglusemi vikur smám saman fyrir þrástefjum fjármála, persónuleika, meiðsla og slæmra andstæðinga. Höfundar benda á að þessi orðræða sé knúin áfram af sögulegri samverkan íþróttahéimsins, fjölmiðlanna og samfélagsins.

Þær greinar sem birtast í tveimur fyrstu árgöngum *Íslenska þjóðfélagsins* endurspeglar í senn breidd félagsfræðinnar á Íslandi og næmni hennar á málefni liðandi stundar. Tímaritið birtir greinar eftir rótgróna jafnt sem upprennandi fræðimenn og gerir ólíkum aðferðafræðilegum og kenningarlegum hefðum jafnhátt undir höfði. Verði viðbrögð félagsfræðinga og félagsvísindafólks jafngöð á komandi ári og síðustu tvö ár ætti framtíð tímaritsins í íslensku fræðasamfélagi að vera björt.

Þóroddur Bjarnason

Ingí Rúnar Eðvarðsson